

О. І. Бонь

ОЛЕКСА ПЕТРОВИЧ НОВИЦЬКИЙ І XIV АРХЕОЛОГІЧНИЙ З'ЇЗД У ЧЕРНІГОВІ

У статті розглянуто участь у підготовці та роботі XIV Археологічного з'їзду в Чернігові майбутнього академіка ВУАН Олекси Петровича Новицького. Олекса Новицький на форумі брав участь у обговоренні актуальних проблем вивчення українського мистецтва. Поїздка в Чернігів і спілкування з найвідомішими ученими, участь у плідних дискусіях сприяли зростанню наукового авторитету О. П. Новицького.

Ключові слова: Олекса Новицький, Чернігів, археологічний з'їзд, охорона пам'яток, українська архітектура.

Українська інтелігенція у часи Російської імперії відіграла важливу роль у формуванні національної самосвідомості українського народу. Більша частина її намагалась діяти у легальних формах, однією із форм яких була наукова праця. Дослідження та охорона пам'яток були серед таких напрямків діяльності. Відомий мистецтвознавець, пам'яткоохоронець, згодом академік ВУАН Олекса Петрович Новицький у кінці XIX — на початку XX ст. пройшов еволюцію від російського мистецтвознавця, першого літописця Третьяковської галереї та історика художників-передвижників до українського вченого, автора першої ґрунтовної монографії про Тараса Шевченка як маляра. Він належав до тої частини інтелігенції у Росії, яка у період між двома російськими революціями перейшла або зміцнилась українську ідентичність. Особливо варто наголосити, що цікавість до української культурної спадщини, хоча і не у всіх випадках, але досить часто супроводжувалась зростанням української самосвідомості.

За підрахунками Г. Касьянова на кінець XIX ст. в Україні налічувалось 125,8 тис. осіб займалась інтелектуальною працею, що було незначною кількістю і становило 0,5 % загального складу населення. І на початку XX ст. вона формувалась переважно вже не з дворянської молоді, а з міщан, ремісників, селян (Касьянов 1993, с. 15). У 1913 р. в університетах вони складали 39% студентів, а в інших ВНЗ — 54% (Верстюк, Горобець, Толочко 2004, с. 372-373). Підтримуємо вважаємо думку відомих вчених про те, що після першої російської революції український культурницький рух, посилений свіжими інтелігентськими силами “вирвався з рамок тісної гуртківщини, став масовим”. Разом з тим столипінські репресії привели до розчарування інтелігенції в політичній діяльності (Верстюк, Горобець, Толочко 2004, с. 404-405). І тому особливу роль відігравала в таких умовах культурницька діяльність. Разом з тим можна погодитись із Я. Верменич, яка витоки недосить високої привабливості «української орієнтації» в умовах кінця XIX – початку XX ст. вбачає у незакоріненості національної ідеї у зрусифікованому, аполітичному середовищі. Нову інтелектуальну моду формував інтерес до історії краю, традицій, народної творчості (Верменич 2016, с. 80, 82).

Тому, в умовах Російської імперії будь-який легальний спосіб звернення до української культурної спадщини на початку XX ст. можна вважати проявом згаданих тенденцій. І українська інтелігенція як в Україні так і в Росії (переважно столицях) активно використовувала важливі події в тогочасному культурному та науковому житті — Археологічні з'їзди. На сьогодні вже досить успішно українські вчені опрацьовують ці проблеми. Причому особлива увага надається з'їздам, які проходили в Україні.

У той же час значними були зусилля дослідників українських пам'яток, які жили в Петербурзі і Москві. Саме серед таких у Москві, на час проведення XIV Археологічного з'їзду в Чернігові, вирізнявся Олекса Новицький. На сьогодні вже накопичився значний матеріал щодо біографії на діяльності вченого. Серед перших з'явилися роботи З. Тарахан-Берези (Тархан-Береза 1987), яка висвітлила шевченкознавчий напрямок наукової його діяльності, Л. Федорової (Федорова 1997), О. Боня (Бонь 2004; Бонь 2000) зокрема і в українському житті в Москві (Бонь 1997)

тощо. Після кількадесятирічного замовчування у 1980-1990 рр. з'являються праці, в яких високо оцінені основні праці Олекси Новицького в галузі вивчення російського мистецтва (Славіна 1983). У контексті розвитку археологічної науки України 1920-1930-х рр. показав академіка Олексу Новицького Петро Курінний (Курінний 1994, с. 96-97, 103). Олекса Новицький згадується також в роботі Г. Мезенцевої "Дослідники археології України" (Мезенцева 1997, с. 184). М. Гончаренко аналізує підходи Олекси Новицького до умов та рушійних сил розвитку української архітектури, методу аналізу архітектурних форм храмів зокрема (Гончаренко 1998, с. 22).

Важливе значення для популяризації наукового доробку Олекси Новицького мала стаття В. Афанасьєва, опублікована в 1997 р. Вона стисло охоплює основні напрямки наукової та організаторської діяльності ученого, і обставини та умови написання його основних праць, шевченкознавчих досліджень (Афанасьєв 1997).

Метою даної роботи є висвітлення діяльності О. П. Новицького, згодом академіка ВУАН, голови Всеукраїнського археологічного комітету у підготовці та роботі XIV археологічного з'їзду у Чернігові.

Олекса Петрович Новицький (7 [19] 04. 1862 – 24. 09. 1934 рр.) – український історик мистецтва, пам'яткознавець та пам'яткоохоронець, музейник і громадський діяч, дійсний член Всеукраїнської академії наук з 1922 р. народився в м. Сімбірську. Вже у зрілому віці усвідомив своє українське коріння, адже належав до козацького старшинського роду. Спочатку працював у Історичному музеї в Москві, а згодом обіймав посаду бібліотекаря (фактично – директора бібліотеки) Московського училища живопису, скульптури і архітектури. Був членом Московських археологічного, нумізматичного, архітектурного та художнього товариств. Видавав журнал "Русский художественный архив" (1892-1894), який за короткий час став помітним явищем у мистецтвознавстві. Брав активну участь у діяльності української громади в Москві, української секції Товариства слов'янської культури в Москві, організував його наукову підсекцію, а також дві шевченківські виставки у 1911 р. Саме йому доручив першому здійснити опис Третьяковської галереї П. Третьяков (Новицький 1886). Також він першим написав узагальнююче дослідження про творчість передвижників (Новицький 1897). Олекса Новицький є автором першої синтетичної праці з історії російського мистецтва, в якій особливу увагу звертав на мистецтво Русі (Новицький 1903).

Значимим був внесок Олекси Новицького в українське шевченкознавство початку ХХ ст. Він став найавторитетнішим знавцем художньої спадщини Тараса Григоровича Шевченка. Саме він на прохання М. Грушевського та НТШ написав першу узагальнюючу працю про малярську спадщину Т. Шевченка, яка тривалий час визначала напрямок студій цієї важливої частина доробку Великого Кобзаря.

О. П. Новицький завжди надавав великого значення вивченню та дослідженню пам'яток української та російської культури. Він став членом наукових товариств, які опікувались станом і збереженням пам'яток. Ще до обрання до складу Московського архітектурного товариства учений брав участь у з'їзді російських архітекторів у грудні 1892 р. Тоді його до кола найвідоміших архітекторів імперії ввів критик О. М. Бенуа. На з'їзді ученого підтримали у зв'язку з виданням «Русского художественного архива» та інші оригінальні проекти (МІК, Дк-10536; МІК, Дк-10534). Залишилась в пам'яті колег і його доповідь, виголошена в грудні 1898 р. на засіданні Московського архітектурного товариства, вона стосувалась питань найдавнішого періоду російської архітектури, а, фактично, Київської Русі. Враховуючи наукові зацікавлення ученого, Московське архітектурне товариство 22 лютого 1901 р. обрало О. П. Новицького членом-кореспондентом, позаяк дійсними членами могли бути тільки професійні архітектори (ІР НБУВ, ф. 279, № 979, арк. 1). 23 грудня 1904 р. О. П. Новицький був обраний в члени редакційного комітету товариства і працював там протягом багатьох років (ІР НБУВ, ф. 279, № 982, арк. 1; № 982, арк. 1).

9 січня 1904 р., його було обрано членом-кореспондентом найавторитетнішого пам'яткоохоронного товариства не тільки в Москві, а і в усій Російській імперії –

Московського археологічного товариства (ІР НБУВ, ф. 291, №312, арк. 1 зв.-2). Його керівництво, на чолі з графинею П. С. Уваровою було доручило О. П. Новицькому дослідження Серпухівського кремля. Критично вивчивши архівні джерела, здійснивши натурні обстеження, О. П. Новицький реконструював план Серпухова XVII ст. Це сприяло зростанню ваги до пам'ятки і її збереженню (ІР НБУВ, ф. 279, №1246, арк. 31 зв.). Одночасно О. П. Новицький виступив з доповіддю на засіданні Московського архітектурного товариства 18 березня 1906 р. "Про давній Кремль в місті Серпухові" (ІР НБУВ, ф. 279, №980, арк. 1) та на засіданні Московського археологічного товариства. Велика стаття з ілюстраціями була надрукована в "Древностях", які видавало Московське археологічне товариство (Новицький 1904). Після цього 19 грудня 1906 р О. П. Новицький став дійсним членом товариства (ІР НБУВ, ф. 279, №312., арк. 2 зв.-3).

Маючи високий авторитет як мистецтвознавець, він брав участь в головних форумах археологів, мистецтвознавців, пам'яткоохоронців дореволюційних часів – археологічних з'їздах, які проводило Московське археологічне товариство з 1869 по 1911 рр. Від Архітектурного товариства 3 квітня 1908 р. він був обраний на XIV з'їзд (ІР НБУВ, ф. 279, №986, арк. 1), який проходив у Чернігові на честь тисячоліття першої літописної згадки про місто. Такий же мандат 6 травня 1908 р. він отримав і від Московського археологічного товариства (ІР НБУВ, ф. 291, №312, арк. 2 зв.-3).

Йому передувало скликання у Москві підготовчого комітету (з'їзду), оргкомітет якого очолювала гр. П. С. Уварова, а делегатами від наукових інституцій всієї Росії були, крім О. П. Новицького, Д. В. Айналов, Ф. Ф. Горностаєв, Ю. В. Готьє, М. В. Довнар-Запольський, І. Є. Забелін, В. О. Ключевський, Н. П. Кондаков, А. Ю. Кримський, В. Г. Ляскоронський, Г. Г. Павлуцький, Н. В. Покровський, В. К. Трутовський, Б. І. Ханенко, М. А. Янчук та багато інших (Правила чотирнадцятого археологічного съезда 1906). На першому ж засіданні підготовчого з'їзду розгорнулася дискусія щодо місця проведення з'їзду. Академік Н. П. Кондаков та його прибічники запропонували перенести з'їзд в Севастополь або в Самарканд. Та все ж більшість делегатів, серед яких був і О. П. Новицький, проголосували проти такого рішення (Правила чотирнадцятого археологічного съезда 1906, с. 13-18). Водночас делегати не підтримали пропозицію директора Чернігівського музею О. П. Шелухіна про введення в програму з'їзду окремого відділення «українські старожитності» (було вирішено з'ясувати це питання на самому з'їзді). Не обминули учасники зібрання і питання мови – вирішено загалом вести засідання російською мовою, але учений комітет дістав право призначати їх також французькою, німецькою та слов'янськими мовами (серед них і українською). Це питання виникло не випадково. Справа в тому, що на попередньому з'їзді в Катеринославі голова МАТ П. С. Уварова підтримала вимогу владних органів і заборонила проведення засідань українською мовою. Олена Пчілка згадувала про те, що П. Уварова виступила також проти запрошення галицьких учених, які були, за її висловом "гірше іноземців" (Чабан 1995, с. 30-31). На чернігівський з'їзд вже були запрошені представники НТШ. Активно обговорювались на другому засіданні попереднього з'їзду теми, пов'язані з українськими архітектурними і археологічними пам'ятками, архівними матеріалами тощо.

Тоді ж Олекса Новицький, посилаючись на відповідну літературу, не погодився з деякими ученими, які стверджували, що немає єдиних правил археологічних розкопок. Також він разом з А. І. Маркевичем виступив за охорону важливих в археологічному відношенні місцевостей. Одночасно О. П. Новицький поставив проблему, яку вважав за необхідне розглянути на з'їзді в Чернігові: "Огляд матеріалів з археології України в мандрівках іноземців по Росії" (Правила чотирнадцятого археологічного съезда 1906, с. 41).

У час підготовки з'їзду в 1906-1908 рр. в "Трудах" Московського підготовчого комітету було запропоновано дві програми дослідження пам'яток Чернігівщини і Полтавщини Д. Айналовим (Айналов 1906) і Ф. Горностаєвим (Горностаєв 1906). Важливу роль в організації та проведенні XIV Археологічного з'їзду належала

Д. Я. Самоквасову. Він, як і згадані російські вчені, запропонував власний огляд пам'яток та програму їх досліджень. Також надав особисту фінансову підтримку з'їзду (700 рублів), на його кошти були проведенні дослідження до форуму, видані матеріали Чернігівського Підготовчого Комітету та частково «Праці» з'їзду (Известия XIV Археологического съезда, с. 19, 21).

Перед початком форуму 31 липня 1908 р. Олекса Новицький взяв участь у засіданні Ради з'їзду у приміщенні Чернігівського дворянського дому під головуванням П. С. Уварової. На цьому засіданні він був обраний одним із трьох секретарів секції пам'яток мистецтва і малярства, нумізматики і сфрагістики, головою обрано Дмитра Айналова (Известия XIV Археологического съезда, с. 7, 11).

У роботі форуму (1-12 серпня) взяли участь 282 делегати від різних наукових товариств. Відкрився з'їзд 1 серпня о 14.00 в урочистій залі Чернігівського дворянського дому (Известия XIV Археологического съезда, с. 13). На самому з'їзді, який, між іншим, повинен був довести історичне і археологічне значення старовинного українського міста, а думку П. Ковпаненко, була чітко присутня регіональна тематика та переважала не археологічна, а культурно-художня спрямованість: "Близько третини доповідей і повідомлень стосувалися пам'яток архітектури, образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва" (Ковпаненко 2008, с. 107). А доповіді про муровану і дерев'яну архітектуру Чернігівщини дозволили простежити основні етапи її розвитку (Ковпаненко 2013, с. 216).

О. Новицький, як представник від Московського Археологічного товариства (Известия XIV Археологического съезда, с. 2) разом з Д. Айналовим, Г. Павлуцьким займали центральне місце в дискусіях, які точились на засіданнях відділень церковних пам'яток й пам'яток мистецтва і малярства, нумізматики та сфрагістики. Вчений мав виступити з оригінальною доповіддю "Риси самобутності в українській архітектурі" (ІР НБУВ, ф. 279, № 1246; Новицький 1911) на засіданні секції пам'яток мистецтва і малярства, нумізматики і сфрагістики 7 серпня б 11.00, але через дискусію, що затягнулась, виступав 10 серпня (Известия XIV Археологического съезда, с. 45, 91). Виголошена доповідь викликала жваву дискусію на секції, яка працювала під головуванням Д. Айналова і при секретарстві О. Новицького. Про увагу до доповіді Олекси Новицького свідчить склад дискутантів: П. С. Уварова, Г. Г. Павлуцький, А. П. Голубцов та інші учені. Григорій Павлуцький, як і більшість присутніх, підтримав ідею, переконливо проілюстровану Олексою Новицьким, про те, що найбільш типовими для української архітектури є трибанні церкви (Труды, т. 3, с. 119). Олекса Петрович також наголосив на самостійності еволюції українського церковного будівництва та національних особливостях декору українських церков (різьбленням іконостасів, врат, надбанним хрестам та ін.). На думку П. Ковпаненко "новаційно прозвучала думка О. Новицького про наявність впливу української дерев'яної архітектури XVIII ст. не тільки на вітчизняні, але й на російські муровані споруди, зокрема, на деякі храми наришкінської доби – споруди в селах Філі, Петровсько-Розумовське тощо" (Ковпаненко 2013, с. 218-219). Цінним був виступ О. Новицького також у тому, що він зупинився не лише на церковній архітектурі, а і на цивільному національному житлі – типах селянських хат і будинків заможних верств населення та показав їх генетичну спорідненість. Ці ідеї Олекси Новицького пізніше детально аналізували дослідники, зокрема і відомий український мистецтвознавець Д. Щербаківський (Щербаківський 2015).

Цей виступ також був суголосний тематиці другої доповіді Григорія Павлуцького "Про походження форм українського зодчества" Вчений пов'язував форми храмів XVII і XVIII ст. з візантійською спадщиною (Павлуцький 1911).

Велике значення для вивчення українських пам'яток мали виставка пам'яток Чернігівщини, яка проводилась протягом з'їзду. Більшість з 5,6 тис. експонатів були зібрані у процесі підготовки з'їзду (Ковпаненко 2013, с. 220) і це сприяло розширенню джерельної бази досліджень. Також під час роботи з'їзду працювала комісія, яка виявила фрагменти давньоруських фресок в Успенському соборі Єлецького монастиря в Чернігові (Ковпаненко 2013, с. 220). Це сприяло зміцненню заці-

кавлення О. П. Новицького українськими архітектурними пам'ятками через безпосереднє дослідження чернігівських пам'яток, що проводились Д. Я. Самоквасовим.

Участь у XIV Археологічному з'їзді, поїздка і дослідження в Чернігові сприяли тому, що Олекса Новицький 5 січня 1909 р. був обраний членом Чернігівської ученої архівної комісії (ІР НБУВ, ф. 291, № 312, арк. 3 зв.) та 18 січня 1909 р. обраний дійсним членом УНТ (ІР НБУВ, ф. X, № 32919, арк. 14, 17 зв.). Зважаючи на високий авторитет в українській науці 4 березня 1914 р., після виходу монографії про малярську спадщину Тараса Шевченка він став дійсним членом НТШ (ІР НБУВ, ф. 279, № 16, арк. 1).

Пізніше, 16 січня 1909 р., О. П. Новицький був обраний делегатом наступного XV археологічного з'їзду, але не зміг взяти в ньому участі. Та співпрацю з Московським археологічним товариством він не полишав. Так учений виступив одним із ініціаторів створення Комісії по вивченню старої Москви, а 27 грудня 1909 р. на засіданні товариства був затверджений членом-засновником комісії, яка, за задумом засновників, організувати не тільки дослідження, а безпосередню охорону взятих на облік пам'яток (ІР НБУВ, ф. 279, № 973, арк. 1). Тут О. П. Новицький міг повністю використати ті знання, які він набув про пам'ятки, що знаходились у монастирях Москви і її околиці. Брав діяльну участь Олекса Новицький і в читаннях, які проводило МАТ з метою популяризації історико-культурної спадщини (ІР НБУВ, ф. 279, № 976, арк. 1). Значну увагу зосереджував учений і на вивченні українських пам'яток у Москві. Саме тому, за дорученням Центральної Ради він складав реєстр українських архівних та мистецьких пам'яток у Москві у 1917-1918 рр.

Отже Чернігівський археологічний з'їзд – це був останній форум такого масштабу, проведений в Україні. Він завершив певний етап археологічних, мистецьких, етнографічних, історико-географічних та церковно-історичних досліджень значної території України. І наукова робота Олекси Новицького була вагомою частиною цих досліджень. Його ідеї, виголошені у доповіді на з'їзді, ще тривалий час дискутувались у науковому середовищі. А праця по підготовці і участь у самому з'їзді зміцнила його авторитет як дослідника української культурної спадщини.

Список скорочень

ІР НБУВ – Інститут рукописів Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського
МІК – Музей історії м. Києва

ЛІТЕРАТУРА

Айналов, Д. В. 1906. План занять и изысканий в Чернигове летом 1906 г. Москва. *Труды Московского Предварительного комитета по устройству Четырнадцатого археологического съезда*, 1, с. 22-23.

Афанасьев, В. 1997. Покликання стало його долею. *Культура і життя*, 13 серпня.

Бонь, О. І. 2000. Академік Олекса Новицький в громадському житті українства першої третини ХХ століття. В: *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*, 10, с. 255-266.

Бонь, О. І. 2004. Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність. Київ: Рідний край, 219 с.

Бонь, О. 1997. О. П. Новицький і діяльність української громади в Москві. В: *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Київ, 2, с. 61-79.

Верменич, Я. В. 2016. *Конструювання української ідентичності: національні й регіональні проекти другої половини ХІХ – початку ХХ ст.* Київ: Інститут історії України НАН України, 356 с.

Гончаренко, М. 1998. Наукова школа історії архітектури України на межі ХІХ-ХХ століть. *Вісник. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури*. Київ, 1, с. 22.

Горностаев, Ф. Ф. 1906. Програма исследований в области религиозного и гражданского искусства для Археологического Съезда в Чернигове. *Труды Московского Предварительного комитета по устройству Четырнадцатого археологического съезда*. Москва, 1, с. 23-27.

З життя академічних кіл Києва 20-х років (за листами з архіву академіка О. П. Новицького). 1997. Публікація і коментарі Лариси Федорової. *Хроніка 2000*. Київ, 17-18, с. 276-306.

Известия XIV Археологического съезда в г. Чернигове. 1-15 августа 1908. Чернигов: Типография Губернского Земства, 163 с.

ІР НБУВ, ф. X, № 32919.

ІР НБУВ, ф. 31, № 1509.

ІР НБУВ, ф. 279, № 1246.

ІР НБУВ, ф. 279, № 16.

ІР НБУВ, ф. 279, № 973.

ІР НБУВ, ф. 279, № 976.

ІР НБУВ, ф. 279, № 980.

ІР НБУВ, ф. 279, № 982.

ІР НБУВ, ф. 279, № 984.

ІР НБУВ, ф. 279, № 986.

ІР НБУВ, ф. 291, № 312.

Каковкіна, О. М. 1998. *Археологічні з'їзди другої половини XIX – початку XX ст. в Україні: науковий та суспільно-політичний аспекти.* Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Дніпропетровськ, 18 с.

Касьянов, Г. 1993. *Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть: соціально-політичний портрет.* Київ: Либідь, 176 с.

Ковпаненко, Н. Г. 2013. *Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст.).* Київ: Інститут історії України НАН України, 309 с.

Ковпаненко, Н. 2008. Роль археологічних з'їздів останньої третини XIX – початку XX ст. у дослідженні архітектурно-мистецької спадщини України. *Український історичний журнал*, 6, с. 99-110.

Курінний, П. П. 1994. *Історія археологічного знання про Україну.* Полтава. с. 96-97, 103.

Мезенцева, Г. Г. 1997. *Дослідники археології України. Енциклопедичний словник-довідник.* Чернігів: Сіверянська думка, с. 184.

МІК – Дк-10534.

МІК – Дк-10536.

Новицький, А. П. 1903. *История русского искусства с древнейших времён. В 2-х т.* Москва: Минд, т 1, 228 с.; т. 2, 532 с.

Новицький, А. П. 1904. *Каменный город в Серпухове. Опыт исследования. Древности. Труды Московского Археологического общества.* М. ХХІ.

Новицький, А. П. 1897. *Передвижники и их влияние на русское искусство.* Москва: Изд. Книжного магазина Гросман и Кнебель, 162 с.

Новицький, А. П. 1886. *Третьяковская галерея. Современные известия*, 23 октября.

Новицький, А. П. 1912. *Труды XIV Археологического съезда в Чернигове. Рецензия. Украинская жизнь.*

Новицький, А. П. 1911. *Черты самобытности в украинском зодчестве. Труды XIV Черниговского археологического съезда.* Москва, II, с. 48-72.

Новицький, О. П. 1914. *Тарас Шевченко як маляр.* Москва-Львів: НТШ, 86 с.

Павлуцький, Г. Г. 1911. *О происхождении форм украинского деревянного церковного зодчества. Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове.* Москва, III, с. 47-58.

Правила четырнадцатого археологического съезда в Чернигове в 1908 г. и протоколы заседаний предварительного комитета 7-9 февраля 1906 г. 1906. Москва. с. 7-12.

Самоквасов, Д. Я. 1906. *План археологических работ по собиранию и систематизации древностей Черниговщины для археологического съезда. Труды Московского Предварительного комитета по устройству Четырнадцатого археологического съезда.* Москва, I, с. 3-21.

Славина, Т. А. 1983. *Исследователи русского зодчества: Русская историко-архитектурная наука XVIII – нач. XX века.* Ленинград: Изд. Ленинградского у-та, с. 162, 169.

Тархан-Береза, З. П. 1987. *Олекса Новицький – дослідник і популяризатор творчості Тараса Шевченка. Образотворче мистецтво*, 5, с. 21-23.

Верстюк, В. Ф., Горобець, В. М., Толочко, О. П. *Українські проекти в Російській імперії.* 2004. *Україна і Росія в історичній ретроспективі.* Київ: Наук. Думка, 1, 504 с.

Чабан, М. П. 1995. *Сучасники про Д. І. Яворницького: спогади.* Дніпропетровськ: Дніпро, 200 с.

Швидько, Г. Г. 1989. *Роль археологічних з'їздів у вивченні історії місцевого краю. Тези доповідей і повідомлень 4-ї республіканської наук. конф. з історичного краєзнавства.* с. 19-21.

Щербаківський, Д. 2015. *Українські дерев'яні церкви. Короткий огляд розробки питання.* В: Щербаківський В., Щербаківський Д. *Українське мистецтво: в двох томах з додатками.* Харків: Видавець Савчук О. О., с. 366-386.

Юренко, С. П. 2004. *Археологічні з'їзди в Україні.* Київ: Шлях, 44 с.

REFERENCES

- Ainalov, D. V. 1906. *Plan zaniatii i izyskanii v Chernigove letom 1906 g. Moskva. Trudy Moskovskogo Predvaritel'nogo komiteta po ustroistvu Chetyrnadtsatogo arkheologicheskogo sieezda*, 1. s. 22-23.
- Afanasiev, V. 1997. Poklykannia stalo yoho doleiu. *Kultura i zhyttia*, 13 serpnia.
- Bon, O. I. 2000. Akademik Oleksa Novitskii v gromadskomu zhitti ukrainstva pershoi tretini XX stolittia. In: *Istoriia Ukraini. Malovidomi imena, podii, fakti*, 10, s. 255-266.
- Bon, O. I. 2004. *Akademik Oleksa Petrovych Novytskyi: naukova ta hromadska diialnist*. Kyiv: Ridnyi kraj, 219 s.
- Bon, O. 1997. O. P. Novytskyi i diialnist ukrainskoi hromady v Moskvi. In: *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*. Kyiv, 2, s. 61-79.
- Vermenych, Ia. V. 2016. *Konstruiuvannia ukrainskoi identychnosti: natsionalni y rehionalni proekty druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.* Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 356 s.
- Honcharenko, M. 1998. Naukova shkola istorii arkhitektury Ukrainy na mezhi XIX-XX stolit. *Visnyk. Ukrainske tovarystvo okhorony pam'iatok istorii ta kultury*. Kyiv, 1, s. 22.
- Hornostaev, F. F. 1906. Prohramma yssledovanyi v oblasti relyhioznoho y hrazhdanskoho yskusstva dlia Arkheolohycheskoho Sieezda v Chernyhove. *Trudy Moskovskoho Predvartel'nogo komyteta po ustroistvu Chetyrnadtsatoho arkheolohycheskoho sieezda*. Moskva. 1. s. 23-27.
- Z zhyttia akademichnykh kil Kyieva 20-kh rokiv (za lystamy z arkhivu akademika O. P. Novytskoho). 1997. Publikatsiia i komentari Larysy Fedorovoi. *Khronika 2000*. Kyiv, 17-18, s. 276-306.
- Yzvestyia XIV Arkheolohycheskoho sieezda v h. Chernyhove. 1-15 avhusta 1908*. Chernyhov: Typohrafiia Hubernskoho Zemstva, 163 s.
- IR NBUV, f. X, № 32919.
- IR NBUV, f. 31, № 1509.
- IR NBUV, f. 279, № 1246.
- IR NBUV, f. 279, № 16.
- IR NBUV, f. 279, № 973.
- IR NBUV, f. 279, № 976.
- IR NBUV, f. 279, № 980.
- IR NBUV, f. 279, № 982.
- IR NBUV, f. 279, № 984.
- IR NBUV, f. 279, № 986.
- IR NBUV, f. 291, № 312.
- Kakovkina, O. M. 1998. *Arkheolohichni zizdy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. v Ukraini: naukovyi ta suspilno-politychni aspekty*. Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. Dnipropetrovsk, 18 s.
- Kasianov, H. 1993. *Ukrainska intelihentsiia na rubezhi XIX-XX stolit: sotsialno-politychnyi portret*. Kyiv: Lybid, 176 s.
- Kovpanenko, N. H. 2013. *Arkhitekturno-mystetska spadshchyna Naddniprianskoi Ukrainy u vitchyznianskykh istorychnykh doslidzhenniakh (kinets XIX – pochatok XX st.)*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 309 s.
- Kovpanenko, N. 2008. Rol arkheolohichnykh zizdiv ostannoï tretyny XIX – pochatku XX st. u doslidzhenni arkhitekturno-mystetskoi spadshchyny Ukrainy. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, s. 99-110.
- Kurinnyi, P. P. 1994. *Istoriia arkheolohichnoho znannia pro Ukrainu*. Poltava. s. 96-97, 103.
- Mezentseva, H. H. 1997. *Doslidnyky arkheolohii Ukrainy. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Chernihiv: Siverianska dumka, s. 184.
- MIK. – Dk-10534.
- MIK. – Dk-10536.
- Novitskii, A. P. 1903. *Istoriia ruskogo iskusstva s drevneishikh vremen*. In 2 vol. Moskva: Mind, vol. 1, 228 s.; vol. 2, 532 s.
- Novitskii, A. P. 1904. *Kamennyi gorod v Serpukhove. Opyt issledovaniia. Drevnosti. Trudy Moskovskogo Arkheologicheskogo obshchestva*. M. XXI.
- Novytskyi, A. P. 1897. *Peredvyzhnyky y ykh vlyianyie na russkoe yskusstvo*. Moskva: Yzd. Knyzhnogo mahazyna Hrosman y Knebel, 162 s.
- Novitskii, A. P. 1886. *Tretiakovskaia galereia. Sovremennye izvestiia*, 23 oktiabria.
- Novitskii, A. P. 1912. *Trudy XIV Arkheologicheskogo sieezda v Chernigove. Retsenziia. Ukrainskaia zhizn*.
- Novitskii, A. P. 1911. *Cherty samobytnosti v ukrainskom zodchestve. Trudy XIV Chernigovskogo arkheologicheskogo sieezda*. Moskva, II, s. 48-72.
- Novytskyi, O. P. 1914. *Taras Shevchenko yak maliar*. Moskva-Lviv: NTSh. 86 s.
- Pavlutskii, G. G. 1911. *O proiskhozhdenii form ukrainskogo dereviannogo tserkovnogo zodchestva. Trudy Chetyrnadtsatogo arkheologicheskogo sieezda v Chernigove*. Moskva, III, s. 47-58.

Pravila chetyrnatstogo arkheologicheskogo sieezda v Chernigove v 1908 g. i protokoly zasedanii predvaritel'nogo komiteta 7-9 fevralia 1906 g. Moskva. s. 7-12.

Samokvasov, D. Ia. 1906. Plan arkheologicheskikh rabot po sobiraniiu i sistematzatsii drevnosti Chernigovshchiny dlia arkheologicheskogo sieezda. *Trudy Moskovskogo Predvaritel'nogo komiteta po ustroistvu Chetyrnatstogo arkheologicheskogo sieezda.* Moskva, 1, s. 3-21.

Slavina, T. A. 1983. *Issledovateli russkogo zodchestva: Russkaia istoriko-arkhitekturnaia nauka XVIII – nach. XX veka.* Leningrad: Izd. Leningradskogo u-ta, s. 162, 169.

Tarkhan-Bereza, Z. P. 1987. Oleksa Novitskii – doslidnik i populiarizator tvorchosti Tarasa Shevchenka. *Obrazotvorche mistetstvo*, 5, s. 21-23.

Verstiuk, V. F., Gorobets, V. M., Tolochko, O. P. Ukraïnski proekti v Rosiiskii imperii. 2004. *Ukraïna i Rosiia v istorichnii retrospektivi.* Kiïv: Nauk. Dumka, 1, 504 s.

Chaban, M. P. 1995. *Suchasniki pro D. I. Iavornitskogo: spogadi.* Dnipropetrovsk: Dnipro, 200 s.

Shvidko, G. G. 1989. Rol arkheologichnikh z'izdiv u vivchenni istorii mistsevego kraiu. *Tezi dopovidei i povidomlen 4-ï respublikanskoï nauk. konf. z istorichnogo kraeznavstva.* s. 19-21.

Shcherbakivskii, D. 2015. Ukraïnski derev'iani tserkvi. Korotkii oqliad rozrobki pitannia. V: Shcherbakivskii V., Shcherbakivskii D. *Ukraïnske mistetstvo: v dvoikh tomakh z dodatkami.* Kharkiv: Vidavets Savchuk O. O., s. 366-386.

Iurenko, S. P. 2004. *Arkheologichni z'izdi v Ukraïni.* Kiïv: Shliakh, 44 s.

O. I. Bon'

OLEKSA PETROVYCH NOVYTSKYI AND THE XIVth ARCHEOLOGICAL CONFERENCE IN CHERNIHIV

Ukrainian intellectuals played a crucial role in forming the national identity of Ukrainians while the Russian Empire period. The absolute majority was acting lawfully inter alia by promoting science. Memorials protection was one of the ways. Well-known art historian, memorials protector and the future Member of the Academy VUAN Oleksa Petrovych Novytskyi in the end of XIX century – in the beginning of XX century evolved from a Russian art historian, the first chronographer of the Tretyakov Gallery and the historian of the artists – *peredvyzhnykiv* to Ukrainian scientist, the author of the first Taras Shevchenko monography as the decorator.

The objective of this paper is to reflect the activities of the future Member of the Academy VUAN O.P. Novytskyi, the Head of Ukrainian Archeological Committee at the beginning of XXth century and on preparation for and work at the XIV the archaeological Conference in Chernihiv.

Oleksa Petrovych Novytskyi (7 [19] IV. 1862 – 24. IX. 1934) on 09 January 1904 was elected a member-correspondent of one of the most well-known memorials protecting Association not only in Moscow but in the whole Russian Empire – Moscow Archeological Association. He was also a part of the main forums of pre-revolution times – Archeological conferences organised by Moscow Archeological Association. As a member of the Architecture Association on 03 April, 1908 was elected as an attendee for the XIVth Conference which took place in Chernihiv, the city was chosen due to its one thousand years anniversary. He was also elected by the Moscow Archeological Association. The trip to Chernihiv, communication with the most prominent scientist accelerated professional development as a scientist of O.P. Novytskyi. At the same time, Oleksa Petrovych Novytskyi presented a work “A review of the archaeological materials of Ukraine in foreigners travels in Russia”.

While the Conference in Chernihiv O.P. Novytskyi presented the original speech “Originality features in Ukrainian architecture” which was actively discussed.

Keywords: Oleksa Novytskyi, Chernihiv, archaeological conference, memorials protection, Ukrainian architecture.